

ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN REORGANİZASYONU

Dr. İlhan ULUDAĞ

GİRİŞ:

1. Dünya Savaşının bitiminden sonra, uluslararası parasal ilişkilerin tamamen düzensiz bir durumda oldukları görülmektedir. Bilindiği gibi uluslararası ödemeler politikası, bir yüzyıla yakın bir süredir, millî menfaatleri daima ön planda tutan Merkez Bankaları ve hükümetlerin baskısı altında bulunmakta, Altın Standardı ve Altın Kambiyo Standardı esaslarında çalışmaktadır.

Her ülke, ekonomik hayatın diğer yönlerini de kapsamak üzere, i) ödemeler bilançosu dengesi ve ii) fiat istikrarını, iii) kaynakların tam istihdamını, iv) büyümeyi sağlayabilecek bir para sistemine sahip olmak istediğinden dünyada bu amaçla düzenlenmiş yüzlerce para sisteminin yanyana sıralandığı görülmektedir. Fakat, bütün ülkeler, ekonomi politikasının başlıca bu 4 hedefine aynı başarı ile ulaşamamışlardır. Bazıları sistemlerinde büyüme hedeflerine öncelik vermişlerdir ki, bunlar genellikle kalkınma yolundaki ülkelerdir. Bunların kapitale ve teçhizat mallarına son derece ihtiyaçları olup; endüstrileri asla rekabet edecek seviyeye gelememiştir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin rezerv ihtiyaçları, gelişmiş ülkelere daha fazla olmaktadır. Bu ülkelerin hammadde ve ziraî üretim ihracatlarının hem fiyat, hem de miktar yönünden şiddetle dalgalandığı, dolayısıyla döviz gelirlerinin de devamlı dalgalanmalara maruz kaldığı görülmektedir. Bu durumda şüphesiz ki millî ekonomi politikaları da etkisiz kalacaktır.

Diğer bazı ülkelerin ise, çok sık ve kontrolü imkânsız kötü enflasyon tecrübeleri geçirdiğini, bu nedenle büyük ölçüde bir fiyat ve maliyet istikrarı kurmaya önem vererek gerçekten başarılı olup sakin bir ekonomik ve sosyal ortama sahip olduklarını, aynı zamanda çok yüksek büyüme hadlerine ulaştıklarını da görebiliyoruz. Bu ülkeler dış ticaret dengelerinde çok önemli miktarlarda dış fazlalar el-

de ettikleri gibi sık, sık kısa vadeli özel sermaye çıkışları da kaydetmektedirler.

Şüphesiz ki, bu ülkeler ile sıkı ilişki içinde olan ülkeler ise çok kabarık tutarlarda borçlanmalara sürüklenmişler ve bunların eliminasyonuna da henüz muvaffak olamamışlardır. Bu durumun sonuçları olarak, ekonomik hayatlarında karışıklıklar meydana gelmiş hatta güçlkle dengelemeye çalıştıkları ödemeler bilâncoları tekrar ciddi tehlikeler karşısında kalmıştır.

1931 parasal krizi sonrası, bu yollarda dünyanın üç ülkeler grubuna ayrılmış olduğu görülür. Birinci grup, parası devalüe olmuş ülkelerdir (İngiltere, Sterlin sahasına bağlı ülkeler ve A.B.D.). İkinci grup, altın bloku ülkeleridir ki, bunların paraları çoğunlukla devalüe edilmemiştir (Fransa, Hollanda, İsviçre, İtalya, Belçika). Üçüncü grup ise ödemelerini tamamen kontrol altında bulduran yani Kambiyo Kontrol Rejimi uygulayan ülkelerdir (Almanya ve Merkezi Avrupa). (1)

II. Dünya Savaşından sonra ise moneter problemler yönünden kambiyo kavramı, eski önemini kaybetmiş görünüyordu. Çünkü, üretimdeki fiyat dalgalanmaları yanında ödemeler dengesindeki mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin doğurduğu sorunlar ön plâna geçmişti. 1918'den sonra para krizlerinin kaynağı kambiyo haddi dalgalanmaları olup, kambiyo fiyatlara hakim bir durumdaydı. Halbuki II. Dünya Savaşından sonra fiyatlar, kambiyo hükmetmeye başlamıştır. Çünkü, devletler ödemeler dengesi açıklarını gidermek için kambiyo kontrolü ve çeşitli kambiyo kurları gib çarelere başvurmak zorunda kalmışlardır (2).

Fakat II. Dünya Savaşında çok yaygınlanmış olan bu kambiyo kontrol rejimi çok devam edememiştir. Çünkü uluslararası ticarete mal ve hizmetlerin fiyat, kalite, miktar v.s. nitelikleri yerine, ödemelerde şekil ve kolaylıklar daha çok dikkate alınmaya başlanmıştır. Tabii ki bu durum, bir yerde ülkeleri ortak problemlerinde işbirliği yapmalarına mecbur ediyordu. Böylece uluslararası ilk işbirliğinin resmi başlangıcı olan Atlantik Beyannamesinden sonra Keynes

-
- (1) Raymond Bertrand : Economie Financière Internationale, Paris, Presses Universitaire de France, 1971, s. 231-32.
 - (2) Burhan Z. Sanus : Para Ekonomisi C. III, İstanbul, 1960, s. 903.

ve White planları ile de moneter problemlerinin çözümünde olumlu ve başarılı adımlar atılmıştır.

1945'te Uluslararası Para Fonunun (FMI) kurucu babaları, Harry D. White ve J. M. Keynes'in gerek bugün için ve gerekse yarın için rezerv analizleri yönünden ilginç fikirler ortaya koydukları görülmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik şartları içinde, ülkelerin menfaatleri yönünden en elverişli ve akla uygun bir sistem olarak, 1945 B. Woods para anlaşması ile getirilen uluslararası para sistemi başlıca şu özelliklere sahip bulunuyordu. Altın Kambiyo Standardı, sabit döviz kuru ve Uluslararası Para Fonu (FMI) müessesesi. Anlaşmanın başlıca amaçlarından biri de bir kaç sene sonra bütün milli paraların eşit statüde olup, değişimlerin serbestçe yapılabilmesiydi. Bn sistemde altın, en son bir değer olarak bulundurulmaktaydı. Çünkü FMI tarafından yaratılacak kred kolaylıklarının gerekli uluslararası likiditeyi sağlayacağı ümit ediliyordu. Fakat savaş sonrası, yeniden düzenlenen uluslararası para sistemi hiç de kendisinden beklenen sonuçları verememiştir. Milli paralar eşit statüye gelemedikleri gibi, uluslararası rezerv parası olarak A.B.D. doları ve sterlinin kabulü gittikçe yayılmıştır. Böylece dolar ve sterlinin uluslararası rezerv para olarak hizmet ettiği bir Altın Kambiyo Standardında uluslararası likidite ihtiyacını, FMI'in kredi kolaylıklarından daha çok önemli ölçüde A.B.D. ve İngiltere ödemeler dengesi açıkları karşılamaya başlamıştır. Şüphesiz ki adı geçen ülkelerin, uluslararası likidite talebini karşılamak amacıyla, diğer ülkelere olan angajmanlarının devamlı olarak artması, uluslararası moneter krizi yaratan başlıca nedenlerden biri olmuştur.

Sistemin aksayan yönlerinin incelenmesini bir tarafa bırakırsak, yine de B. Woods ile üye ülkelerin, paralarının istikrarını temini için milli paralarını, değeri değişmeyen belli bir altın ağırlığıyla veya yine değeri sabit olan altına göre tesbit edilmiş olan A.B.D. doları ile tayin etmeyi kabul etmeleri çok önemli bir aşama olarak kabul edilmelidir (3).

(3) Robert Mossé: Les Problemes Monetaires Internationales, Paris, Payot, 1970, s 345.

Bilindiği gibi artık klâsik Altın Standardı mekanizması işlemez. Başarı veya başarısızlık ulusların ekonomi politikası hedeflerine ulaşip, ulaşamadıklarına bağlı karmaktadır. Yine dikkati çeken bir durum ise dış dengeye (equilibre - exterieur) öncelik vermek, artık eski önemini kaybetmiş görünmektedir. Çünkü, örneğin A.B.D. Almanya ve Japonya iç ekonomik istikrarlarının tehlikeye düşmesinden korkmaksızın bugün ödemeler dengelerinde devamlı büyüyün açıklar kaydetmektedirler. Bugüne kadarki olaylar, ülkelerin dış denge objektifine öncelik vermede maksimum bir gecikme gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Şimdiye dek yapmış uluslararası borç vermeyi sağlayan bütün anlaşmalar, DTS ekzersizleri, kredi şartlarındaki kolaylıklar (Genel Borç Anlaşması, Swap örgütü, Stand-by, DTS...) bu durumu açıkça göstermektedirler.

Günümüzde uluslar, millî para sistemlerinde herhangi bir değişiklik yapmak zorunda kaldıklarında veya daha başka bir deyişle para birimlerinin altın muhtevasında bir değişiklik, paritenin aşağı veya yukarı yönünde gerekli ölçüde değiştirilmesi konusunda (sabit döviz kurunun % 10 unu aşacak bir marj için) FMI'in iznini ve yardımını istemektedirler. Ancak böyle bir teklif ise, ödemeler bilançosunda temel bir dengesizliği (déséquilibre fondamental) düzeltmek gerektiğinde yapılabilir (4). Tabii bu dengesizlik kavramı, çeşitli şekillerde yorumlanabileceğinden bu durumun gerçekten tehlikeli olup, olmadığını gösteren belirtilerin sadece ödemeler bilançosunda değil, istihdam ve genel fiyat seviyelerine kadar aramak ve takdir etmek hakkı FMI ya bırakılmıştır. Fakat yine aynı maddede FMI'in bu konuda teklif yapan üye ülkelerin iç ekonomi ve sosyal siyasetlerinden dolayı teklif edilen değişikliğe itirazda bulunamayacağını açıklanmış olması, burada da bir çelişkiye düşüldüğünü göstermektedir. Buna benzer daha başka çelişkilere sık, sık düşülen uluslararası para anlaşması hükümleri arasında maalesef tam bir mantık zinciri bulunmamaktadır. Bu nedenle B. Woods'un getirdiği uluslararası para sisteminin oldukça karışık hükümlere tabi tutulmuş olması, sistemin 25 seneyi aşan uygulamasında devamlı çıkmazlara girmesinde şüphesiz ki büyük rol oynamıştır.

(4) Ibid, s. 347.

Sistemin başarısızlığa uğradığı yönler kısaca özetlenecek olduğunda; şu durumlarla karşılaşmaktadır. Herşeyden önce sistem, ödemeler bilançosu dengesizliklerini giderebilecek hiç bir çözüm getirmemiştir. Sabit döviz kuru esasını benimsediği için, serbest döviz kuru esasıyla dengeye gelebilecek ödemeler bilançosu problemleri açıkta bırakılmıştır. Çünkü B. Woods'a göre ayarlama probleminin açık veya fazla veren ülkeler, yurt içi ekonomi politikası ve ara sıra yapacakları döviz kuru ayarlamaları ile çözümlenebileceği zannedilmiştir. Fakat uygulamada durum böyle gerçekleşmemiş, ilk önceleri «dolar kıtlığı» bir ara «dolar bolluğu» haline dönüşmüş, sistemi sık sık krizlere götürmüştür.

İşte, bu gibi nedenlerle, 1960 yılından günümüze dek, Altın Kambiyo Standardının aksayan yönleri için çok sayıda reform tekliflerinin yapılmış olduğunu görmekteyiz. Bu konuda durumun bu şekilde oluşacağı henüz 1954'lerde Roy Harrod, 1958'lerde Edward Bernstein tarafından belirtilmiştir. Halbuki A.B.D. ve İngiltere ise uluslararası para sorunlarına uzun yıllar kendi memfaatleri açısından bakıyor, dolar ve sterlinin rezerv parası olarak kalmasını savunuyorlardı. İlk defa A.B.D. de Kennedy iktidarı sırasında, problemlerin çözülmesi için harekete geçme çabaları başlamış ve 1963 te ciddi olarak sorun ele alınmıştır. Fakat A.B.D'den dünya likidite sorunu için uluslararası çağrı ancak, 10'lar gurubu (Groupe des Dix) çalışmaları ile 1965'te geldiği görülmektedir. FMI kredi kolaylıkları dışında 1950 ve 1960 larda dünya likidite sorunlarına pek fazla önem verilmemiş, ancak 1963'te yeni FMI Başkanı Pierre - Paul Schweitzer bu alanda ilk adımları atmıştır. 1965 te başlıyan Ossola çalışmaları sonunda Özel Çekme Hakları (DTS) kolaylıkla tanınmış bulunmaktadır.

Bu gün uluslararası parasal ilişkiler problemini ortaya koyan diğer çözümlerin oldukça ileri bir seviyeye ulaştıkları görülmektedir. Şimdiye dek getirilen çok sayıda reform planları içinde başlıca şu teklifler dikkati çekmektedir.

FRIEDMAN ÖNERİSİ :

I. Dünya Savaşı sonrası, İngiltere'de serbest döviz kuru uygulamasına geçilmiş, fakat 1926 da buna son verilerek, paritenin aşırı değerlendirilmesine (surélévation) gidilerek ekonomi felce uğratıl-

mıştı. Daha sonra, ortaya çıkan 1930 büyük dünya buhranı hemen, hemen bütün ülkeleri serbest döviz kuru sistemi uygulamasına geçmelerine mecbur etmişti. Hatta İngiltere'de dalgalı kurlar sistemine son verilmesiyle ekonominin içine düştüğü kötü durumları, Keynes bütün delilleriyle «Tract On Monetary Reform» adlı denemesinde ortaya koymaktadır (1931). İngiltere'de Keynes ile başhyan serbest döviz kuru taraftarlığı J. S. Mill, J. Meade ile devam etmiş, A.B.D.'de ise bunun öncülüğünü M. Friedman, F. Machlup, Haberler, Lerner olmak üzere daha az sayıda ekonomist yapmıştır. (*) Bunda A.B.D. ekonomistlerinin çoğunun sabit parite taraftarı olmalarının şüphesiz etkileri vardır (5).

Friedman, Kanada'daki dalgalı kurlar sisteminin uygulanmasına örnek vererek, bu sistemin uluslararası para sistemi olarak kabulünü ve FMI nezdinde paritelerin dalgalanma marj nisbetinin (şimdi % 2,25) daha genişletilmesini ısrarla savunmaktadır. Günümüzde, bu konuda yapılan her müdahale ve alınan tedbirler, B. Woods para sisteminin sabit kambiyo esasını zorlamakta, hatta bazen onun tamamıyla terkedildiği uygulamalara geçildiği görülmektedir. Sabit kambiyo kurlarının muhafaza edilebilmesi için alınacak tedbirlerin şüphesiz ki ödemeler dengesini dengeleme yönünde bir katkısı olabilir. Fakat bunun devamında ekonomi için ciddi tehlikelerde yaratılabilmektedir. Çünkü, fiyat istihdam ve para politikaları açısından her ülke, farklı hedeflere sahip olduğu halde sabit döviz kuru sistemine bağlı olduklarından bu politikalarındaki hürriyetlerinden fedakârlıkta bulunmaları gerekmektedir. Bazı ülkeler ise bu konuda daha milliyetçi hareket ederek, uluslararası ödemeler ve mübadelelere kısıtlayıcı politikalar uygulamak zorunda kalmaktadır. Bunun ise, uluslararası ilişkilerin gelişmesini olumsuz yönde etkileyeceği şüphesizdir. O halde, ülkelerin ekonomik hürriyetlerini kısıtlayıcı bu iki durumu giderecek, serbest döviz kuru sistemiyle, sabit döviz kuru sisteminin yer değiştirmesi gerekmektedir. Kaldığı bu sistemin aynı zamanda, uluslararası likidite endişelerini ve uluslararası re-

(*) Bu konuda Avrupa'lı iktisatçıların fikirleri için bkz. İlhan Ulu-
dağ ; Uluslararası Para Sorunları, Basılmamış Doktora tezi,
1973 Eskişehir, s. 161 - 64.

(5) Jean Denizet ; Monnaie et Financement, Paris Dunod, 1972, s.
271.

zerv emisyonu problemini çözümlayebileceği de kabul edilmektedir (6).

Friedman, parasal rezervlerin yetersizliğine inanmamakta ve hatta uluslararası finansal ilişkilerin en büyük probleminin uluslararası rezerv yetersizliği olduğunu reddetmektedir (7). Yine Friedman'a göre uluslararası finansın temel problemi, ayarlama mekanizmalarının ıslah edilmesidir, yoksa uluslararası likidite hacminin artırılması değildir (8). Uluslararası alanda moneter istikrarsızlığın sebebi olarak, Friedman'da Rueff gibi, rezervlerin altına nisbetle daha çok döviz olarak muhafaza edilmesini göstermekte fakat dünya çapında bir altın reevalüasyonu yoluyla, altının dövizlerin yerini tekrar almasını da gerekli görmemektedir (9).

Bilindiği gibi sabit döviz kuru rejimi likid rezervlere (altın ve döviz şeklinde) fazlasıyla ihtiyaç göstermektedir. Çünkü, milli paralarının depresyonundan kaçınmak için her Merkez Bankası belli bir pariteden talep edilen dövizleri arzetmek zorundadır. Halbuki dalgalı kurlar sisteminde döviz rezervlerine bu kadar ihtiyaç bulunmamaktadır. Dalgalı kurlar sistemi, kısaca özetlenecek olduğunda; «Uluslararası ticarete mevcut bir döviz kurunda, bu paraya olan talebin, bu paranın arzından farklı olması halinde piyasada dengenin kurulmasını - iç ekonomiye müdahale etmeksizin - sağlayacak bir usul yani döviz kurunun değiştirilmesi» esasına dayanır. O halde kısa bir dönemde yeni kurda talep, arza esitlenecektir. Dalgalı döviz kurları sisteminde ayarlama prosedürü az çok otomatik olup, üstelik milli ekonomi dışında kalan bir ayarlamadır.

Friedman savunduğu sistemi hakkında şu ilginç fikirleri ileri sürer; Dalgalanan kambiyo kurlarının bazen uygulamada aksine çok istikrarlı olduklarına işaret ederek, örnek olarak 1950-62 arası Kanada dalgalı kurlar uygulamasını verir. Gerçekten bu dönemde Kanada dolarının paritesi çok istikrarlı kalmıştır. Ayrıca bu sistemin,

-
- (6) Harry G. Johnson ; *Economie Appliquée*, University of Chicago, C. XXIII, No. 1, 1970 s. 146-48.
 - (7) Milton Friedman : *Inflation et Système Monétaires*, Calmann.
 - (8) *İbid*, s. 299.
 - (9) Lévy, 1969, s. 292.
 - (9) *İbid*, s. 248.

spekülasyonu azaltıcı yönde etkileme özelliğine de sahip olduğunu ve güven problemini çözümleneceğini savunmaktadır (10).

Fakat dalgalanan kambiyo kurları uygulandığında çok sayıda değerler arası bir karışıklık, belirsizlik ortaya çıkacaktır. Aslında uluslar II. Dünya Savaşı sonrası B. Woods'a bu düşünceden hareket ederek, gelmişler ve uluslararası cari işlemler de bir tek dövizle bağlı kalmayı kabul etmişlerdir. Fakat bu dövizin günümüze kadar uluslararası rezerv niteliğini kaybetmemesi için devamlı olarak desteklenmesi gerekmektedir (11).

Ayrıca, bu sistem, ödünç verilebilir fonlar piyasasında da bir güvensizlik yaratabileceğinden, bu şartlar altında hiç kimse kapitalini diğer ülkelere gönderme cesaretinde bulunamayacak ve fleksibl paraiar üzerinden yapılacak iş anlaşmaları, firma davranışlarını ileri hamlelerden geri bırakılabilecektir.

Bu konudaki görüşlere genel olarak bakıldığında, dalgalanan kambiyo kurları sistemi, uluslararası ilişkilerde doğuracağı büyük belirsizliklerden dolayı, uluslararası para sistemi reorganizasyonu ile ilgili knoferanslar, tenkitler ve plânlarda çok az destek görebilmiştir.

J. RUEFF'İN ÖNERİSİ :

B. Woods'un getirdiği uluslararası para sisteminin, Altın Kambiyo Standardını kabul etmiş olması, A.B.D. dolarına uluslararası rezerv para niteliğini kazandırdığından, bu durum, A.B.D.nin; uluslararası likidite talebini karşılamak amacıyla diğer ülkelere olan angajmanlarının devamlı olarak arttırmasına sebep olmuştur. Şüphesiz ki, krizi yaratan başlıca nedenlerden biride budur.

İşte, J. Rueff'ce teklif edilen uluslararası para sisteminin reform planı da bu görüşte olup, altının yeniden reevalüasyonunu getirmekle beraber bundan da çok, birikmiş dolar kıymetlerinin eliminasyonunu ısrarla savunmaktadır. Rueff, bugün uluslararası para sisteminin içine düştüğü tehlikenin, A.B.D.nin geri kalan ülkeler karşısındaki aşırı borç yükünden ileri geldiğini ve bu yükün A.B.D.nin uluslararası rezervlerini çoktan, geniş ölçüde aşmış olduğunu

(10) İbid, s. 277 vd.

(11) Le Rapport du Fond Monétaire International; Washington, D. C., (Août 1970).

ileri sürmektedir. A.B.D. aktif kıymetlerinin dağılımını şu şekilde göstermektedir.

867 Milyon Dolar DTS (1970)

1.033	»	»	Şartsız kredi (FMI) üzerine			
6.450	»	»	Şartlı	»	»	»
11.—	Milyar	»	Altın			

20 milyara yaklaşan bu aktif karşısında ise, A.B.D. nin borç yükü 42 milyar dolara ulaşmış bulunmaktadır (1969 Ekim Federal Rezerve Board'ın açıklamasına göre). Bunun dışında Rueff, «30 milyar dolara yaklaşan bir Euro - Dollars piyasası da gözönüne getirildiğinde - yalnız bu tutardan yabancı ülkelerin A.B.D. de de tuttıkları dolar kıymetlerini indirmek gerekir - durumun ciddiliği kendiliğinden açıkça ortaya çıkacaktır» der (12).

Bilindiği gibi, 1968 öncesi uluslararası likiditeye tehdit eden ve likidite seviyesini gittikçe azaltan en büyük neden, yıllardır biriktirilmiş döviz (özellikle dolar) rezervlerinin, Altın Kambyo Standardı altında konversiyonu (tahvili) olmakta idi (13). Bu durum A.B.D yi heran altın spekülasyonu tehdidi altında bıraktığından, ilk önce 17 Mart kararları ile A.B.D., emisyon karşılığı % 25 (Couverture - Or) oranında, altın rezerv bulundurulması hakkındaki kanun hükmünü yürürlükten kaldırmış ise de (14) sonunda yine 15 Ağustos 1971 kararları ile doların «altın konvertibilitesini» askıya almak zorunda kalmıştır. Böylece B. Woods uluslararası para sisteminin dayandığı esaslardan biri olan Altın Kambyo Standardı tarihe karışmış olmaktadır.

İşte bu şartlar altında A.B.D. dışında birikmiş dolarların eliminasyonu için Rueff, ilgili ülkelere şu tekliflerde bulunmaktadır (15).

-
- (12) Roger J. Goffin; «La Reorganization des Relations Monetaires Internationales,» Revue d'Economie Politique, Sirey, N. LXXXI, 1971, s. 533.
- (13) Jacques et Colette Nâme ; Organization Economiques Internationales, Presses Universitaires de France, 1972, s. 156.
- (14) Stephan Léven ; Essai sur l'Instabilité Monetaire, Paris Dunod, 1971. s. 260.
- (15) Goffin, s. 533.

1) Klasik Altın Standardı ayarlama mekanizmasına dönülmesi böylece, A.B.D. nin yıllardır devam eden dış açığına son verilmesi,

2. A.B.D. bu istenmeyen dolarların altınla geri ödenmesi talebinden kaçındığında, dolarların konsolidasyonunun yapılması,

3) İstenmeyen dolarlar bakiyesinin uluslararası likidite veya altınla geri ödenmesine gidilmesi.

Uluslararası ilişkileri düzene koymaya çalışan programının bu noktasında Rueff, altın reevalüasyonu teklifine hiç değinmemektedir. Yalnız «Altın Ankes Reevalüasyonu»nu Rueff, borçların geri ödenmesi halinde A.B.D. nin ekonomik faaliyetlerinde büyük bir depresyona girmemesi için A.B.D. ye bu konuda destek olacak yeni bir finansal kaynak olarak teklif etmektedir.

Geri ödeme (Remboursement) ve konsolidasyon ölçüleri çok yetersiz kaldığında altın reevalüasyonuna gidilmesine karar verilecek olduğunda, Rueff, bu operasyonunun da şartlarını şöyle belirlemektedir (16).

1) Dolar kıymetleri tutucularına tazminat ödemek,

2) Sterlin kıymetlerinin geri ödenmesi için altın ankesi kuvvetli ülkelerce, çok alçak faizli borç verme şeklinde İngiltere'ye yardım etmek,

3) Yine aynı ülkeler tarafından, parası uluslararası rezerv parası olan bu ülkelere - ki bu ülkeler, altın reevalüasyonuna asla gitmek istememektedirler - (A.B.D. ve İngiltere) yardım etmektir.

M. Rueff'in devamlı öne sürdüğü ödemeler dengesinde, dengeye dönüşü gerçekleştirebilecek olan altınla ödemelerin yeniden ele alınması telkini, maalesef şiddetli bir deflasyondan kaçınmayı sağlayamayacaktır. Kısaca, bu iki fikir, birbiriyle uyuşmamaktadır. O halde, A.B.D. bu şartlar altında birikmiş dolar kıymetlerinin ne konsolidasyonuna, ne de geri ödenmesine gidecek değildir. Çünkü, A.B.D. ödemeler dengesini dengelemek amacıyla altın reevalüasyonu yoluyla, altın ankesini kuvvetlendirerek, klâsik Altın Standardına dönecek olduğunda şiddetli bir deflasyonu davet edeceğini şüphesiz

(16) İbid, s. 534.

ki, çok iyi bilmektedir. Bu nedenle A.B.D. nin ve İngiltere'nin böyle bir harekette bulunabileceği düşünülmemelidir.

Rueff'in fikirlerini kısaca özetlemek gerekirse bunların; altın fiyatının yükseltilmesiyle bütün paraların devalüe edilmesi ve dünyadaki dolar ve sterlinlerin A.B.D. ve İngiltere tarafından altın karşılığı satın alınması, bu ülkelerin açıklarını sadece altınla finanse etmeleri, dolar ve sterlin akümülyasyonunun durdurulması, A.B.D. ödemeler dengesi açıklarına son verilmesi, Merkez Bankalarının rezerv olarak sadece altın stoklaması teklifleri olduğu görülmektedir (17).

Gerçekten bugün klasik Altın Standardına dönüş, ekonomilerin içinde bulunduğu şartlar nedeniyle gereksiz bulunmaktadır. Bir ke-re, Altın Standardının artık işleme şartları mevcut değildir. Sonra bu sistem; uluslararası ticaret hacmi için gerekli uluslararası likiditeyi teminden daha çok, parasal problemlerin çözümünü, altın üretimi ve altın iddiharının kaderine terketmektedir.

Rueff gibi Altın Standardının klâsik şekliyle tekrar kabulünü tavsiye eden bütün teklifler, ilgi toplamışsa da genellikle dünya altın kaynaklarının, gittikçe büyümekte olan dünya ekonomisi gerekli uluslararası likiditeyi karşılamaya asla yeterli gelmeyeceği nedeniyle sert tenkitlere hedef olmuşlardır.

TRİFFİN ÖNERİSİ :

R. Triffin, uluslararası likidite yaratma yönünden FMI'ın yetersiz kaldığını ileri sürerek, şu şekilde bir açıklamada bulunmaktadır; «Dünya ticaret hacmi gelişme haddi, yılda ortalama % 3 civarındadır ki bu aslında çok düşük bir rakamdır. Bu durumda dünya ticaret hacminin gelişmesi için gerekli uluslararası likidite artışının desteklemekle görevli bulunan FMI'ın net borç verme miktarının, yeniden ayarlanması lazımdır. Bu artış ise en az % 3-5 arası olabilir» der. Bilindiği gibi, bugün uluslararası likidite ihtiyacı ile tadır; «Dünya ticaret hacmi arasında maalesef bir orantı bulunmamaktadır (18).

(17) Grahame Walshe ; International Monetary Reform, London Mc Millan Studies in Economics, 1971, s. 38.

(18) Neme; s. 155.

Diğer taraftan, her ne kadar önleyici tedbirler alınmış ise de Altın Kambiyo Standardı tehlikeli bir sistemdir. Birgün devamlı endişe içinde bulunan A.B.D. alacaklıları, dolar ve sterlin kıymetlerinin aşırı bir geri ödenmesi talebinde bulunabileceklerinden her zaman bir tehlike yaratabileceklerdir. Fakat sistem bir paradoks içindedir. Çünkü, bu talebi yapabilecek ülkeler, rezerv parası ülkelerin kronik dış açıklarını gidermek amacıyla piyasaya sürdükleri dolar ve sterlinleri istemedikleri halde borçlanarak kabul etmek zorunda kalmaktadırlar Üstelik bu paraları uluslararası likidite olarak dış açıklarını hızla gidermek amacıyla kullanmak mecburiyetindedirler (19).

İşte bu konuda Triffin, uluslararası cari işlemleri düzenleme amacıyla, altın garantili ve virmanla tedavül edecek bir Uluslararası Rezerv Birimi yaratmak için ülkelerin rezervlerinin % 20 sini FMI'a depozito olarak yatırmalarını öne sürer. Ayrıca Triffin bu sistemin iki yönde faydalı olacağı kanısındadır. Bunlardan birincisi, istenmeyen dolar ve sterlin kıymetlerinin, bir kısmının FMI'a % 20 oranını temin amacıyla transfer edilerek piyasadan çekilmesi, ikincisi ise FMI'da teşkil edilecek bu fon sayesinde gerçek bir uluslararası rezerv biriminin yaratılabilmesidir (20).

FMI'da, ülkelerin mevduatlarının bulundurulmasıyla, bir uluslararası rezerv sistemi meydana getirmek, FMI'ın bir dünya Merkez Bankası (Super - Barque Central) olarak, yeni ve değişik fonksiyonlarda bulunmasını gerektirmektedir. Çünkü FMI, artık eskisi gibi üye uluslar için ortak bir rezerv yerine, her ulus için ayrı bir mevduat bulunduracaktır. Böylece FMI uluslararası seviyede bir Merkez Bankası olarak diğer Merkez Bankalarının, ticaret bankaları üzerinde sahip olduğu sorumluluk ve otoriteye üye Merkez Bankaları üzerinde sahip olarak, aynı vazifeleri yapacaktır (21).

Ülkelerin rezervlerinden belli bir oranda teşkil edilecek bir konversiyon fonu aracılığıyla; altının önemini ikinci dereceye düşürmek, döviz rezervlerinin yaratılacak yeni bir uluslararası değer ile değişti-

(19) İbid, s. 155.

(20) İbid, s. 155.

(21) Jacques Dumontier ; Eléments d'Economique, Paris Dunod, 1970, s. 254.

mini sağlamak ve bunu teşvik etmek, ayrıca enflasyonist baskılarla yavaş yavaş ortaya çıkan bir likidite artışı şeklinde olmamak üzere dünya rezerv hacminde gerçek bir büyüme sağlamak amaçları güdülmektedir (22).

Triffin modelinin işletilmesi sonucunda yaratılacak olan yeni uluslararası Rezerv Birimleri emisyonu; dünya üretim ve ticaret hacmiyle genişleyebilecek fakat ekonomik faaliyetleri enflasyonist bir gelişmeye götürmeyecek esaslara dayanmaktadır. Bu şekilde uluslararası rezervlerin büyümesini sağlayan bir borç mekanizmasını yaratmak, ancak bütün ülkelerin FMI'a (Super Banque - Central şeklinde çalışacak olan) belli ölçüde iştiraklarıyla mümkün olabilecektir (23).

Triffin planı, açık veren ülkelerin ödemeler dengesini dengeleme tedbirleri almalarından daha çok, fazla veren ülkelerin bu konuda tedbir almalarını öngörmektedir. Gerçekten açık veren ülkeler, dış ödemelerde denge sağlamak için uzun süre devam edecek bir işsizliği göze alamamaktadırlar. Buna karşılık dış fazla veren ülkeler ise bu fazlanın yaratacağı enflasyonist etkileri hafifletici tedbirleri alabilirler (24).

Özetlemek gerekirse, Triffin, ödemeler dengesi ayarlama problemi için getirilmesini temenni ettiği mekanizma, ciddi bir deflasyonu engelleyecek uzun vadeli borçlanmalara izin vererek ekonomik kalkınmaya engel olmayacak bir mekanizmadır. Ayrıca Triffin, uluslararası ödemeler dengesinin tesisine kadar fazla veren ülkelerin açık veren ülkelere yardım etmelerini öngördüğünden, bu dinamik ayarlama kavramı yazarı az gelişmiş ülkelerin problemleriyle ilgilenmeye yöneltmiştir. Gerçekten Triffin, planında kalkınma yolunda olan ülkelere yardım yapılmasını savunarak dünya çapında uluslararası bir reform istemektedir (25).

Triffin'in fikirlerine paralel olarak, bu konuda atılan ilk büyük

(22) Paul A. Samuelson ; L'Avenir des Relations Economiques Internationales, Calmann-Lévy, 1971. s. 324-25.

(23) Robert Triffin ; Le Systeme Monetaire International, Paris, Firmin-Didot, Etude et Editions Clé, 1969, s. 210. vd.

(24) Samuelson : s. 224-25.

(25) Triffin; s. 210 vd.

adım olan Rio Konferansında; FMI'daki kotalar nisbetinde belli bir hacimde ek rezerv yaratımı ve Merkez Bankaları arası dağılımı konusunda bir çözüm üzerine karara varıldığı görülmektedir. Çözümün getirdiği uluslararası rezerv birimi DTS'nin, arzu edildiği gibi özel likiditeye bir katkısı ve enflasyonist baskı yaratma etkisi bulunmuyordu. Ayrıca açık veren ülkelerin optimal rezerv durumuna gelmelerine kadar ödemeler dengesi, dengeleme tedbirleri almasını da öngörmemekteydi. Fakat bugüne kadar Özel Çekme Haklarının, uygulamada fazla veren ülkelerin ödemeler dengesi politikasını etkileme şansına sahip olamadığını belirtmek gerekir (26).

Triffin planı, Rueff'in planı ile ancak şu noktada uyuşmaktadır. Rueff'in birikmiş dolar ve sterlin kıymetlerinin eliminasyonu için getirdiği tekliflerden biri olan konsolidasyonu, Triffin'de bir farkla kabul etmektedir. Bu fark, bu kıymetlerin depozito olarak rezerv merkezine transfer edilmesi ve geri ödenmesinin (remboursement) düzenlenmiş bir amortisman takvimine tabi tutulmasıdır ki, böylece konsolidasyonun geciktirilme tehlikesinin bertaraf edileceği düşünülmüştür (27).

Şimdiye dek yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Triffin, uluslararası moneter problemlerin çözümlenmesinde Rueff gibi A.B.D. ve İngiltere dış ödemeler açıklarını hareket noktası almadıysa, içinde bulunulan en son durumdan hareket etmeyi ve şartları değerlendirme yolunu tercih etmiştir (28).

Triffin planı, bu konuda yapılmış sayısız teklifler içinde çok daha değişik özelliklere sahip olması yanında ulusların içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi şartlara elverişli bir çözüm getirmeye çalıştığından, büyük çapta kabul ve destek görmüş bir plan olmuştur.

REFORM ÇALIŞMALARINDA SON DURUM :

24 - 28 Eylül 1973 te yapılmış olan en son FMI yıllık toplantısında, geçen yıldan beri FMI bünyesinde, uluslararası para sistemi reformu konusunda çalışmalar yapan 20'ler komitesinin aldıkları ka-

(26) Triffin, s. 210 vd.

(26) Samuelson ; s. 324-25.

(27) Triffin; 210 vd.

(28) Nême; s. 155.

rarlar dünya kamu oyuna açıklanmış bulunmaktadır. Bu beyanlardan çıkan anlama göre, getirilmesi düşünülen yeni para sisteminin ortaya çıkan özellikleri 6 madde halinde şöyle özetlenmektedir (29).

1 — Yeni uluslararası para sistemi, ödemeler dengesini ayarlama problemi için gerekli tedbirleri öngermek zorundadır. Ancak alınacak tedbirlerin şeklinin seçiminde ülkeler tamamiyle serbest, kendilerine en uygun geleni seçebileceklerdir. Yalnız bu konuda hatalı hareket eden ülkeler üzerine, uluslararası topluluk tarafından gerektiğinde baskı yapılması kararı alınabilecektir.

Paralar arası pariteler, kararlı fakat ayarlanabilir (Stables mais ajustables) olmak zorundadır. Dış ödemeleri fazla veya eksik olan ülkeler gerektiğinde paralarının paritelerinde değişikliğe gidebileceklerdir.

2 — Ülkeler, olağanüstü bazı hallerde FMI'nın gözetimi altında paralarını serbest dalgalanmaya bırakabileceklerdir. Diğer normal hallerde ise ülkeler % 2,25 oynama marj içinde paritelerini korumak zorundadırlar.

3 — DTS, yeni uluslararası para sisteminin başlıca rezerv birimi olacaktır. Altının ve diğer uluslararası rezerv birimlerinin rolü giderek azaltılacak ve artık milli paraların paritesi yeni sistemin değer ölçüsü DTS'ye oranla saptanacaktır.

4 — FMI üyesi her ülke, diğer üye ülkeler nezdinde bulunabilecek paralarını, talep edildiğinde DTS parasına çevirmekle yükümlü olacaktır. Yalnız, bu ödemelerin FMI aracılığıyla, veya sadece taraflar arasındamı yapılacağı konusunda bir karara henüz varılmamıştır. Ancak bu yolda spekülasyonların doğmamasına dikkat olunacaktır.

ABD ve İngiltere dışında birikmiş dolar ve sterlinglerin konsolidasyonuna ancak yeni para sisteminin yürürlüğe girdiği zaman girilecektir. Bu durumun ya karşılıklı anlaşmalar ile, ya da FMI'ca özel DTS emisyonu ile sağlanabileceği düşünülmektedir.

5 — Üye ülkeler, eksik veya fazla değerlendirilmiş bir pariteyi korumak veya dış ödemelerde dengeye gelmek için gerekli tedbirler almaktan kaçınmak amaçları ile, kapital hareketlerinin kontroluna gitmeyeceklerdir.

(29) Le Monde, 26 Septembre, s. 46.

6 — Yeni para sisteminde, zengin ülkelerin az gelişmiş ülkelere yaptıkları yardımların kaynaklarını geliştirici tedbirler, anlaşmalar öngörülecektir. Fakat, fakir ülkelere DTS tahsis problemleri henüz çözümlenmemiş bir durumdadır.

Yeni FMI Başkanı Witteween, bu konuda yaptığı konuşmasında özet olarak, «Uluslararası moneter problemler karşısında, paraların serbestçe dalgalanması bir deva teşkil etmez.» dedikten sonra «Paritelerin korunması için daha geniş ölçüde müdahalelerin gerektiğini ve bunları üye ülkelerden beklediğini, daha istikrarlı bir kambiyo rejiminin ise ancak «uluslararası para sistemi reformu üzerinde resmi onayı beklemeksizin prensip anlaşması yapılmasından sonra 1974 ün ikinci yarısında tesis edilebileceğini» sözlerini eklemiştir (30).

Witteween'in bu sözlerinden, günümüzde bazı ülkelere uygulanmakta olan ve gittikçe yayılan dalgalı kambiyo rejimine son verilmesini istediği, daha doğrusu para otoritelerinin bu konuda kambiyo piyasalarına gerekli müdahalelerde bulunmalarını talep ettiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde FMI'in uluslararası para sistemi üzerinde oynadığı rol ve sahip olduğu yetkiler devamlı münakaşa konusu olmaktadır. Buna karşılık sistemin yeniden düzenlenmesi ve aksamadan işleme için FMI'in daha yetkili ve yetenekli olmasında da fikir birliği yok denemez. Ancak şimdiye kadar yapılmış çalışmalarda henüz kesin bir sonuç getirilmiş değildir. (Yalnız bir sonuca varmak için şu anda 20'ler, 31 Temmuz 1974 tarihi bir hedef sınır olarak kamu oyuna açıklanmış bulunmaktadırlar.) (31) Para otoriteleri ve ekonomistlerce bu konuda, uluslararası başarılı anlaşmalar yapılabileceği, olumlu sonuçlar alınabileceği ümit edilmektedir.

(30) Le Monde, 25 Septembre, s. 46.

(31) İbid, s. 46.